

UOT 336.77**KREDİT SİYASƏTİ VƏ BANKIN FƏALİYYƏTİNDƏ ONUN ROLU**

Vəfa Salman qızı ƏZİZOVA*Qərbi Kaspi Universiteti
İqtisadiyyat kafedrasının doktorantı**veffa72@gmail.com*

XÜLASƏ

Məqalədə kredit siyasətinin mahiyyəti açıqlanmış, onun bank fəaliyyətində yerinə yetirdiyi vəzifələr müəyyən edilmişdir. Kredit siyasəti və kredit strategiyasının qarşılıqlı əlaqələri izah olunmuş, onların formalaşmasına təsir edən amillərin izahı verilmişdir. Kredit siyasətinin tərkibi elementləri şərh olunmuşdur. Kredit siyasətinə yanaşmalarda rus və azərbaycanlı alimlərin münasibətləri təhlil olunmuş, həmin məsələyə müəllifin fikri bildirilmişdir.

Sonda bankların inkişafı istiqamətində kredit siyasətinin rolu və yaratdığı müsbət meyllər müəyyən olunmuşdur.

Açar sözlər: kredit siyasəti, kredit strategiyası, kredit bazarı, kredit prosesi.

**КРЕДИТНАЯ ПОЛИТИКА И ЕЕ РОЛЬ В БАНКОВСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ****РЕЗЮМЕ**

В статье раскрывается сущность кредитной политики, определяются ее исполняемые обязанности банковской деятельности. В ней рассматривается взаимосвязь кредитной политики и кредитной стратегии, а также факторы влияющие на ее формирования. Исследуются составные элементы кредитной политики. Проводится анализ подхода к кредитной политике русских и азербайджанских ученых, отмечена точка зрения автора к этой проблеме.

В заключении определяется роль кредитной политики в развитии банковской деятельности и созданные ею положительные тенденции.

Ключевые слова: кредитная политика, кредитная стратегия, кредитный рынок, кредитный процесс.

CREDIT POLICY AND ITS ROLE IN THE BANK ACTIVITIES

SUMMARY

The article covers the essence of credit policy. The duties in the banking activity were specified as well. Credit policy and mutual relationships between credit strategies were clarified, explanation of the factors that affect their formation was determined. Content elements concerning credit policy were elucidated. Russian and Azerbaijani scholars' opinions of credit policy were analyzed, finally the author's opinion was expressed on the issue.

In the end of the article the role of credit policy for the development of banks was defined, hence positive trends are created by the company and it is also discussed in the article.

Key words: credit policy, credit strategy, credit market, credit process.

Hər bir bankın normal və dayanıqlı fəaliyyət göstərməsi üçün zəruri olan bir çox amillər vardır. Onlardan biri də bankın fəaliyyətini təmin edən kredit siyasətinin formalaşdırılmasıdır. Banklar tərəfindən bu siyasətin formalaşdırılması üçün metodologiya və prinsiplərin düzgün seçilməsi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bunun üçün kredit siyasətini müəyyən edən əsas faktorlar düzgün müəyyən edilməli və bütün fəaliyyət zamanı onlara riayət edilməlidir. Seçilmiş kredit siyasəti metodologiyasından asılı olaraq bank öz kredit siyasətini qurmalı və kredit bazarının ayrı-ayrı seqmentlərindən düzgün istifadə istiqamətlərini müəyyən etməlidir.

Bankların öz fəaliyyətlərində reallaşdırdığı kredit siyasəti birbaşa kredit bazarı ilə əlaqədardır. Banklar öz müştəriləri ilə təmasda həyata keçirdiyi kredit əməliyyatlarında kreditor rolunda, müştərilər isə borcalan rolunda çıxış edirlər. Bankların apardığı kredit əməliyyatlarının həm Mərkəzi Bankla əlaqədə, həm də digər banklarla aparılan qarşılıqlı kreditləşmə əməliyyatları da daxildir. Lakin bu məsələ öz parametrlərinə görə daha geniş tədqiqat mövzudur. Bu baxımdan da bankların öz müştəriləri, yəni fiziki və hüquqi şəxslərlə qarşılıqlı münasibətdə aparılan kredit əməliyyatları üzrə kredit siyasətinin mahiyyətinin açılması və onun bank fəaliyyətindəki rolunun müəyyən edilməsi məqsəd kimi qarşımıza qoyulmuşdur.

Bankların öz fəaliyyətindən istifadə etdiyi kredit siyasəti kredit bazarı ilə bağlı olduğuna görə bu bazarın tələb etdiyi bütün parametrlər bu siyasətdə öz əksini tapır. Kredit bazarı çoxcəhətli, çox parametrlili olduğuna görə bankın kredit siyasəti hazırlanarkən həm kredit bazarının, həm də kredit prosesinin bütün seqmentləri nəzərə alınmalıdır. Kredit siyasəti hazırlanarkən bankın kredit resursları bazası, borcalanların tərkib və kateqoriyaları, kreditin növləri, müddətləri, təminat formaları, ödəniş qaydaları və digər əlamətlər üzrə zəruri

parametrlər nəzərə alınmalıdır. Bundan başqa kredit əməliyyatları üçün xarakterik olan, onun təhlil olunması üçün və məqsədlərinin müəyyən edilməsi üçün zəruri olan əhaliyə ipoteka və ya istehlak krediti, sahibkarlıq müəssisələrinə investisiya məqsədləri və ya dövriyyə kapitalının maliyyələşdirilməsi üçün verilməsi ilə əlaqədar məsələlər diqqət mərkəzində olmalıdır. Bununla əlaqədar olaraq kreditin istifadə müddətləri ola bilən qısa, orta və uzun müddətli kreditləşmə özünəməxsus əlamətləri ilə kredit siyasətində öz əksini tapmalıdır. Qeyd edilən prinsip və parametrlərlə yanaşı kredit siyasəti formalaşarkən digər zəruri parametrlər də nəzərə alınmalıdır. Kredit siyasətinin formalaşdırılması zamanı nəzərə alınan prinsip və parametrlərin seçimi və onlardan istifadənin ardıcılıq seçimi hər bir bank üzrə aparılan kredit siyasətinin xarakterindən asılı olaraq dəyişə bilər.

Kredit siyasətinin formalaşdırılmasının prinsip və parametrləri kreditləşən obyektlərin iri və ya orta, kiçik biznesə aid olması əsasında da dəyişə bilər.

Kredit siyasətinin formalaşdırılmasına, onun müəyyən edilməsinə təsir edən amilləri nəzərdən keçirib təhlil edərək kredit siyasətinin mahiyyətini açmaq və eyni zamanda bu anlayışın əsl mənasını izah etmək olar.

Kredit siyasətinin mənasının izahına müxtəlif mənbələrdə rast gəlmək olur. “Rusiyanın bank sistemi” kitabında qeyd edilir ki, “Kredit siyasəti bankların kredit əməliyyatları sahəsində strategiya və taktikasından ibarətdir” (1, səh. 43). Azərbaycanın iqtisadçı alimi M.M.Bağirov qeyd edir ki, “Bankların kredit siyasəti kredit resurslarından səmərəli istifadə etməklə, kredit bazarının əsas tələbləri nəzərə alınmaqla, son məqsədə, maksimum mənfəətə çatmaq üçün reallaşdırılan fəaliyyət növüdür” (2, səh. 27).

Araşdırmalar apararaq, müxtəlif elmi əsərlərə, tədqiqatlara, monoqrafiyalara, bank fəaliyyətinə dair təcrübi materiallara müraciət etdikdə görmək olur ki, yuxarıda qeyd edilən yanaşmalar kredit siyasətinin mahiyyətini başa düşməyə, onun mənasını açmağa imkan verir.

Bankın kredit siyasətinin əhəmiyyəti, ümumi qəbul olunmuş formada dərk olunmasa ona gətirib çıxarır ki, bu siyasətin mahiyyətini belə qəbul etmək lazımdır ki, bank necə fəaliyyət göstərməlidir ki, kredit bazarının ona uyğun olan sektorunda özünün sərəncamında olan kredit resurslarından maksimum səmərəli istifadə edərək özünün etibarlılığını və likvidliyini qoruya bilsin. Belə münasibət və yanaşmada fərq yarana bilər. Fərq isə ondan ibarətdir ki, hər bir bank kredit siyasətinin və praktiki olaraq kredit texnologiyalarının arasındakı sərhədi hansı parametrlər üzrə müəyyən edirlər.

Nəzəri və praktiki materialları təhlil edərkən daha müxtəlif yanaşmalara rast gəlinir. Belə yanaşmalardan birinə əsasən kredit siyasəti kreditin verilməsi rəqlamentinin məsələləri ilə, kredit portfelinin struktur və keyfiyyətinə olan tələblərə, kredit komitələri və kredit menecerlərinin səlahiyyətləri ilə, kreditləşmə limitləri və s. ilə məhdudlaşır (5, səh. 67). Belə yanaşmada kredit

siyasətinə aid olan bir çox məsələlər kənarında qalır. Onlara kredit texnologiya və prosedurlarını, kredit nəzarəti və kredit təhlilinin həyata keçirilmə üsullarını və həcmnin bank tərəfindən kreditləşmə prosesində icra etdiyi digər məsələləri aid etmək olar.

Kredit siyasətinin mahiyyətinə digər yanaşmada belə hesab edilir ki, kredit siyasəti özündə kredit siyasətinin bütün elementlərini və kredit texnologiyasını əks etdirir (3, səh. 127). Belə yanaşmanı demək olar ki, dünyanın ən iri tanınmış bankları və həmçinin Şərqi Avropada və Azərbaycanda kiçik və Orta biznesin kreditləşdirilməsi proqramlarında iştirak edən Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı da qəbul edir.

Dərindən təhlil apararaq demək olar ki, qeyd edilən bu iki yanaşma arasında əslində köklü, prinsipial bir fərq, eyni mövqedən uzaq kənarlaşma yoxdur. Çünki kredit texnologiyası kredit siyasətinin praktiki ifadəsi və onun praktikada tətbiq edilmə üsuludur. Bu səbəbdən də kredit texnologiyasını həm kredit siyasətinin tərkib hissəsi kimi qəbul etmək, həm də onu kredit siyasətinə zəruri əlavə element kimi nəzərdən keçirmək olar.

Təhlillər göstərir ki, kredit siyasətinin mahiyyətinə yanaşmada dünyanın məşhur auditor şirkəti olan "Price Waterhouse"-un mövqeyi bir qədər fərqlidir. Bu şirkətin mütəxəssislərinin fikrinə görə kredit strategiyasını və kredit siyasətini ayırmaq lazımdır. Strategiyaya bankın öz fəaliyyətində seçə biləcəyi məqsədli bazarların müəyyən edilməsini, maliyyə bazarlarını, potensial müştəri bazasını, sənayenin cəlb ediləcək sahələrini, regionları və s. aid etmək olar. Belə olduğu halda kredit siyasətinə isə bankın kredit fəaliyyəti ilə bağlı digər qalan məsələləri aid etmək olar (4, səh. 17).

Fikrimizcə belə yanaşma iqtisadi terminoloji cəhətdən dəqiq deyildir. Çünki, siyasət strategiya ilə müqayisədə ümumi anlamda daha geniş, daha əhatəli mənə kəsb edir. Bankın kredit strategiyası isə onun kredit siyasətinin tərkib hissəsi kimi baxılmalıdır. Kredit siyasətinin mahiyyətinə dair araşdırmalara rus alimləri olan Q.S.Panovanın, V.İ.Kolesnikovun, Q.N.Beloqlazovanın, L.P.Kroliveskayanın, E.F.Jukovun və başqalarının, eyni zamanda azərbaycanlı alimlərdən Z.F.Məmmədovun, R.A.Bəşirovun, A.A.Balayevin, A.E.Kərimovun, E.M.Sadiqovun, Z.H.İbrahimovun və başqalarının əsərlərində rast gəlmək olur. Onların hamısının yanaşmasının son mənası məhz bankların kredit siyasətinin kredit əməliyyatlarının təşkil olunması, aparılması, tənzimlənməsi və sonda səmərəli nəticələrə gətirib çıxaran bir fəaliyyət istiqaməti olmasından ibarətdir. Belə yanaşmalara görə kredit siyasəti daha geniş anlayış olaraq elə özündə kredit strategiyasını da əks etdirir.

Bankın kredit siyasətinin uğurlu, səmərəli nəticələrinin əldə olunması bu siyasətin əvvəlcədən düzgün dərk edilməsi, onun məqsədlərinin və həyata keçirilmə yollarının düzgün müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir. Əgər belə olarsa bu halda kredit siyasəti bankın fəaliyyətinin normal inkişafını təmin edə

bilər. Kredit siyasəti vasitəsilə həyata keçirilən kredit əməliyyatları bankların apardığı aktiv əməliyyatların xüsusi çəki etibarlı ilə əsasını təşkil etdiyindən onun daimi genişlənməsinə həmişə ehtiyac duyulur. Bu əməliyyatların genişləndirilməsi, bazarda ekspansiv kredit siyasətinin aparılması üçün ilk olaraq kredit resursları bazasının formalaşdırılması ən zəruri və vacib şərtidir. Bu həm də gələcəkdə bankın öz dayanıqlığının və likvidliyinin qorunmasını təmin etmək üçün baza rolunu oynayır. Kredit siyasəti bankın uyğun olduğu bazarda apardığı ümumi bank siyasətinin zəruri tərkib hissəsidir və bank bu siyasət vasitəsilə özünün davamlı inkişafını təmin edə bilər.

Buna görə də dəqiq və elmi cəhətdən tərtib olunmuş, düşünülmüş kredit siyasəti uzunmüddətli perspektivdə kredit proseslərinin və kredit risklərinin səmərəli idarə edilməsinin ən etibarlı mənbəyi əsasıdır.

Uzunmüddətli təcrübəyə malik olan banklar və bank sistemləri kredit siyasətinə çox önəm verirlər. Kredit siyasətinin və kredit risklərinin idarə olunmasına xüsusi diqqət ayırırlar. Banklarda bu məsələlərlə məşğul olan mənbələr, bölmələr yaradılır. Çünki kredit əməliyyatları nəticəsində borcalanlara verilmiş vəsaitlərin vaxtında qaytarılması, zəruri ödənişlərin təmin edilməsi, kredit portfelinin keyfiyyətinin qorunub saxlanması və s. bank biznesinin fundamental problemi olaraq qalır. Belə vacib məsələlərin uğurlu həlli isə kredit siyasətinin hansı səviyyədə reallaşdırılmasından asılıdır.

Ədəbiyyat:

1. Банковская система России (Настольная книга банкира) Книга II –М; ДеКа, 1995, 475 с.
2. Багиров М.М. «Кредитная политика коммерческих банков. Издательство Госкомитета по технике и науке Азербайджанской Республики. Баку, 1997, 86 с.
3. Введение в управление кредитным риском. – «Price Waterhouse», пер. с англ. 2009, 247 с.
4. Банки на развивающихся рынках. Укрепление руководства и повышение чувствительности к переменам. В. 2т. /Д. Мак Нотон и др. – М; Финансы и статистика (Повторное издание) 2009, 520 с.
5. Львов Ю.И. Банки и финансовый рынок СПб. Культ Информ.Пресс. 2009, 473 с.